

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 2 (93)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 2 (93)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 821.161.2'06-31.09(045)

DOI 10.35433/philology.2 (93).2020.26-36

ЕКОЦЕНТРИЧНА ПАРАДИГМА ТВОРУ О. ТОКАРЧУК "ВЕДИ СВІЙ ПЛУГ ПОНАД КІСТКАМИ МЕРТВИХ"

А. Я. Полторацька*

Сучасна гуманістична думка все частіше звертається до висвітлення питань не-людей. Турбота про навколишній світ та занепокоєння проявами жорстокості людей до тварин становлять основу екокритичних студій.

"Веди свій плуг понад кістками мертвих" – екологічний роман, у якому Ольга Токарчук порушує низку актуальних питань про стан навколишнього середовища та згубну дію людини на природу.

Мета статті – осмислення екоцентричної парадигми твору О. Токарчук "Веди свій плуг понад кістками мертвих".

З огляду на мету дослідження використано такі методи та їх елементи: екоцентричний (дав змогу осмислити взаємодію людини й природи з природоцентричного погляду), порівняльний аналіз критичних праць для окреслення основних тенденцій специфіки творчості О. Токарчук в українському та зарубіжному літературознавстві; герменевтичний аналіз художнього тексту, необхідний для осмислення змістової єдності художнього твору та його розуміння. Крім того, застосовано елементи рецептивного й описового методів.

У романі «Веди свій плуг понад кістками мертвих» критикується традиційне споживацьке світорозуміння та бездумні вбивства тварин людьми. Такий ракурс сюжету дає змогу трансформувати звичайний погляд на людино-тваринну взаємодію. Авторка відходить від людського превалювання над світом та його антропоцентричного розуміння. Основні риси екоцентричної філософії у творі такі: надання природі «голосу»; заперечення порушення людьми симбіотичної єдності з природою та небажання людей «розуміти» природний світ; прагнення відновити зв'язок із природою, яка вже не «священна» для людей; опротестовування статусу вищості людини; розуміння свого виду як складової частини життя на Землі.

Аналіз матеріалу уможливорює перспективи вивчення означеної проблеми в окресленні нового світогляду людини, який дасть змогу тварині мати захист і не бути підпорядкованою

Ключові слова: екокритичні студії, тварини, люди, природа, Ольга Токарчук, екоцентризм.

* пошукувачка кафедри слов'янської філології,
компаративістики та перекладу
(Ніжинський державний
університет імені М. В. Гоголя)
apoltoratska@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6941-6907

ECO-CENTRIC PARADIGM OF O. TOKARCHUK'S WORK "DRIVE YOUR PLOW OVER THE BONES OF THE DEAD"

Poltoratska A. Ya.

Modern humanistic thought is increasingly turning to highlighting issues of non-humans. Concerns about the world around us and a human's cruelty to animals form the basis of ecocritical studies.

"Drive your plough over the bones of the dead" is an ecological novel in which Olga Tokarchuk raises a number of urgent issues about the environmental situation and the devastating impact of a human being on nature.

The purpose of the article is to understand the eco-centric paradigm of O. Tokarchuk's work "Drive your plough over the bones of the dead".

The review of the purpose of the study reveals the following methods and elements: eco-centric (which gave an opportunity to comprehend the interaction of a person and nature from the nature-centered point of view), comparative analysis of critical works to outline the main specific trends of O. Tokarchuk's work in Ukrainian and foreign literature; hermeneutic analysis of the artistic text, necessary for understanding the significant unity of the art work and its understanding. In addition, elements of interpretive and descriptive methods have been applied.

The novel "Drive your plough over the bones of the dead" criticizes the traditional consumer world understanding and thoughtless killing of animals by humans. Such aspect makes it possible to transform the usual view of human-animal interaction. The author departs from the human dominance over the world and its anthropocentric understanding. The main features of eco-centric philosophy in the work are as follows: providing nature with its «voice»; denial of human violation of symbiotic unity with nature and people's unwillingness to «understand» the natural world; the desire to reconnect with nature, which is no longer «sacred» to people; protesting the status of a person's highness; understanding of its species as an integral part of life on Earth.

Prospects for further study of the raised issue are clear in the outline of a new worldview of a human, which will allow animals to have protection and not to be subordinate to a human being.

Key words: *eco-critical studios, animals, people, nature, Olga Tokarchuk, ecocentrism.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна гуманітаристика все частіше звертається до висвітлення питань не-людей. Яцек Лехман зауважує: "У результаті розвитку біологічних досліджень (етології, соціобіології, генетики) розуміння світу трансформує історично сформований традиційний образ тварини. Нині не-люди не виглядають бездумними істотами, а показані як істоти, які мають інтелект та власну систему цінностей" [16: 99]. Турбота про навколишній світ та занепокоєння проявами жорстокості людей до тварин спричинили появу екокритичних студій, які підтверджують актуальність порушеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано

розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор. Екокрітика – "галузь літературної критики, що вивчає міждисциплінарний аспект взаємозв'язків художньої літератури і довкілля, зокрема й для аналізу та осмислення шляхів виправлення сучасної екологічної ситуації" [10: 52]. Багато зарубіжних учених звертає увагу на проблему природи та людини, зокрема Дж. Ашфорд [14], П. Лінгольт [17], П. Мерфі [19] та інші.

Українські вчені Л. Горболіс [2], О. Довбуш [3], С. Маценка [5], О. Палій [7], Л. Статкевич [8] теж досліджують проблеми в зазначеній царині. Л. Горболіс зауважує, що екокрітика "відкриває нові грані прочитання твору" і вбачає доцільність застосування екокрітики до аналізу текстів українських письменників [2: 9]. О. Довбуш наполягає, що в екокритичних студія покладено "основу нового гуманізму,

де найвищою цінністю є спілкування людини з природою" [3]. С. Маценка розглядає "літературу і природничі науки як складові взаємопов'язаної цілості" [5]. І. Сухенко відзначає, що "екокритика є реакцією на необхідність розуміння відносин людини та довкілля в епоху екологічної кризи" [9: 263]. А. Статкевич виокремлює константи екокритики, одна з яких – "намагання подолати розпадину між світом людини та рештою світу" [8: 102]. О. Палій указує, що "відокремлення людини від природи призвело до ситуації, коли існування всієї біосфери, усіх живих істот на планеті знаходиться в небезпеці" [76 361]. Як бачимо, учені трактують появу екокритичних досліджень як результат антропологічної кризи та розриву зв'язку людини й природного світу.

У сучасному літературознавстві дослідники все частіше звертаються до творів, у яких автори акцентують увагу на новому розумінні взаємозв'язку людини з твариною, що сприяє переоцінці екопроблем сьогодення. Сюди можна віднести творчість англійського письменника Джеймса Боуена та серію його книг про кота Боба ("Вуличний кіт на ім'я Боб", "Подарунок від кота Боба. Як вуличний кіт допоміг людині полюбити Різдво", "Світ очима кота Боба. Нові пригоди Джеймса та його мудрого вуличного кота"), і французького письменника Бернара Вербера з трилогією про кішку Бастет ("Завтра будуть коти", "Її величність кішка", "Планета котів"), і південноафриканського Джона Максвелла Кутзее (роман "Безчестя"). Крім того, увага представників екокритики звернена на "перечитання" відомих творів у контексті екоцентричного розуміння світу. О. Палій у праці "Екологічний постмодернізм у чеській прозі (роман Мілоша Урбана "Водяник")" зазначає: "М. Урбан у всіх творах закликає читача повернутися до минулого,

адже лише так людина може відновити втрачену духовність" [7: 362]. І. Яковенко у праці "Екокритичне прочитання поезій та есеїстики Еліс Уокер" досліджує чоловічу і жіночу рецепцію світу «природи та ставлення до екосистеми» [13: 57]. М. Ткачук у розвідці "Людина і природа в українській літературі крізь призму екокритики" окреслює основні аспекти української літератури: "життєлюбство" (М. Хвильовий, О. Довженко) [10: 53], "космізм" (П. Тичина) [10: 53], "морально-естетичні, що зобов'язують митця правдиво аналізувати уявлення соціуму та його ставлення до різних феноменів довкілля" [10: 53], "практично-ціннісні, що співвідносяться з багатовіковим досвідом <...> поведінки людини в природі" [10: 53]. А. Горболіс у статті "Екокритичні виміри української літератури: доцільність і прийнятність застосування (на прикладі "Лісової пісні" Лесі Українки)" указує, що інтерпретація "Лісової пісні" "в екокритичних засягах відкриває нові грані твору. <...> У єдності з іншими підходами екокритика акцентує на нагальних проблемах людства, застерігає від кризових явищ" [2: 9–10].

У центрі уваги нашого дослідження – один із найвідоміших творів польської письменниці Ольги Токарчук "Веди свій плуг понад кістками мертвих" (2009), домінанта ознака якого – екоцентричне розуміння світу. Одностайно визначити жанр твору поки неможливо, адже це й екологічний детектив, й екотрилер, й антропологічний роман [6: 140], й екологічний роман, й астрологічний роман. М. Шульгун визначає жанрові експерименти О. Токарчук як "травелог і роман-подорож" [12: 84]. К. Годун розглядає цей твір як "екзистенційне вибачення" [15: 143] людини перед тваринами.

Відомі й інші аспекти вивчення твору "Веди свій плуг понад кістками

мертвих". Наприклад, О. Брега досліджує хронотоп дороги у творчості О. Токарчук, зокрема й на прикладі роману "Веди свій плуг понад кістками мертвих" [1]. Л. Танішевська в праці "Tłumaczenie tłumaczenia (czyli William Blake w powieść ci Olgi Tokarczuk)" простежує зв'язок між романом О. Токарчук "Веди свій плуг понад кістками мертвих" і поезією Вільяма Блейка. На думку дослідниці, В. Блейк бачив світ таким, що дійшов до кінця, пані Яніна в О. Токарчук трактує світ "безлистим" [11: 16] і критикує бездіяльність влади щодо захисту тварин [21], бо це перешкоджає дійсності "народитися знову" [11: 16].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю. "Веди свій плуг понад кістками мертвих" – роман, у якому Ольга Токарчук порушує низку актуальних питань про стан навколишнього середовища та згубну дію людини на природу. У творі нобелянтка ставить питання про те, чи мають люди право вбивати тварин, "чи заслуговує людина, яка розриває зв'язок із власним видом, відстоювати інтереси природного світу" [7]. Письменниця по-новому показує взаємодію людини з твариною: не просто прирівнює тварину до людини, а зрівнює їх так, що традиційна межа в їхніх відносинах зникає. Саме цей аспект проблеми ми й намагатимемося розкрити в запропонованій розвідці, виокремивши риси екоцентричної філософії в досліджуваному творі.

Формулювання мети та завдань статті. Мета статті – осмислення екоцентричної парадигми твору О. Токарчук "Веди свій плуг понад кістками мертвих". **Завдання** – виявити основні риси екоцентричної філософії у творі "Веди свій плуг понад кістками мертвих".

З огляду на мету й завдання дослідження в роботі використано такі **методи та їхні елементи**: екоцентричний (для осмислення ти

взаємодії людини й природи з природоцентричного погляду), порівняльний аналіз критичних праць для окреслення основних підходів до інтерпретації роману О. Токарчук в українському та зарубіжному літературознавстві; герменевтичний аналіз художнього тексту, необхідний для осмислення змістової єдності художнього твору й можливостей його розуміння. Крім того, застосовано елементи рецептивного й описового методів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

"Веди свій плуг понад кістками мертвих" – детектив польської письменниці-романістки, лауреатки Нобелівської премії з літератури Ольги Токарчук. Роман складається із 17 розділів, кожен із яких має назву-метафору. Оповідь ведеться від першої особи, що властиве для «документальної літератури про природу» ("nature writing"). Письменниця намагається репрезентувати всю повноту емоційного сприйняття природи головним персонажем та підкреслити її зв'язок із природою. У творі описані реальні люди та реальні події, хоча є певний відсоток вигадки. О. Токарчук вербалізує в романі "гуманітарне послання, етичні та філософські роздуми про людське життя" [15: 141].

Яніна Душейко – головний персонаж твору. Її життя, на перший погляд, просте: пенсіонерка, доглядає взимку за будинками в Плоскогір'ї, підробляє викладанням англійської мови в невеликій католицькій школі. Відлюдниця, хоча і має кількох друзів: Матогу (сусіда), Діонізія (Дизю, колишній студент) та Благу Звістку (продавчиню з магазину секонд-хенду). У вільний час допомагає Дизю перекладати з англійської Вільяма Блейка та складає гороскопи. Людям дає прізвиська, а тварин називає на ім'я – і це не єдина її особливість. Янініне розуміння

світу пов'язано з її Інакшістю. Вона бачить світ навколо під іншим кутом зору, ніж більшість людей: "Ми вийшли з дому, і нас одразу огорнуло таке добре знайоме холодне й вологе повітря, котре щозими нагадує про те, що світ не був створений для Людини" [11: 1]. На думку пані Душейко, світ був створений для всіх живих істот. І саме людина мала б забезпечити умови для цього життя, а не розширювати межі між людиною та твариною. Яніна, милуючись природою, говорить: "Зима дбайливо закутує все довкола білою ватою. <...> Небо тут висить темне й низьке, немов брудний екран, на якому тривають невпинні бойовища хмар. Саме для того й стоять наші доми – щоб захищати нас від цього неба, інакше воно проникло б усередину наших тіл, де, неначе маленька скляна кулька, перебуває Душа. Якщо вона взагалі існує" [11: 7]. Власне, наявність "душі" як у моральному сенсі Яніни, так і в її прізвищі дає їй змогу нетрадиційно сприймати світ.

Яніна прагне вберегти світ від жорстокості людей, позбавити його від насилля та людської байдужості. Вона весь час робить спроби «зрушити» погляд людей на тварин, достукатися до кожного, при цьому навіть не думаючи про власне життя. Пані Душейко намагається зупинити процес полювання, але зусилля, на жаль, марні. Під час зустрічі з мисливцями один із чоловіків силою відводить Яніну до авто, а решта продовжує стріляти. Вона їде додому й плаче від безсилля. Жінка важко переживає чергову невдачу, і поступово в неї виникає план протидії.

Яніна активно захищає тварин, пише скарги про жорстоке поводження з не-людьми до поліції, де її не сприймають серйозно, лише відповідають: "Це не справа Поліції, пані. Пес – це пес. Село є село. А чого ви чекали? Собак тримають на ланцюгах у будах" [11: 8–9]. Люди звикли підкорювати собі все живе й

не замислюватися над наслідками своїх дій. Складається враження, що Яніна веде боротьбу з «донкіхотівськими вітряками», бо всі її спроби допомогти тваринам не мають успіху.

Інакшість проявляється й у її бажанні поховати рештки не-людей, які вона знаходить на околицях Платокогір'я ("Голову козулі я поховала наступного дня <...> На моєму кладовищі вже чимало схожих надгробків" [11: 13], і в захопленні своїм підробітком. Її зачаровує все довкола: "сліди на снігу фіксують тут кожен рух, ніщо не могло від цього приховатися, сніг старанно, ніби літописець, нотував кроки Тварин і людей, увічнював нечисленні відбитки автомобільних шин" [11: 13], і в її прихильності до різноманітної фауни біля будинків, за якими вона доглядає: "В льоху Професорового будинку оселилися кажани, та ще й чималою родиною. <...> І я побачила їх сплячих, скупчених громадкою, під кам'яним склепінням; висіли непорушно, проте мені здавалося, що вони спостерігають за мною крізь сон, що світло лампочки відбивається в їхніх розплющених очах. <...> А в будинку Письменниці влаштували собі кубло Куниці. Я не дала їм жодних імен, бо мені не вдалося їх ані полічити, ані розрізнити. Те, що цих звірків нелегко побачити, є їхньою особливою Здатністю, вони ніби духи" [11: 15].

Жителі будинків у Платокогір'ї, на думку Яніни, різні: одні – приїздять на літо, інші – на вихідні. Таких людей пані Душейко називає "людьми вікенду. <...> Одноденками" [11: 15], які всього лише використовують природу й не "розуміють" її. Вона ж не така. Їй подобається спілкуватися з природою, бути з нею наодинці: "Мандруючи під час своїх оглядин полями й пустищами, я любила уявляти, як воно все виглядатиме через мільйони років" [11: 15]. Вона цікавить життям і результатом

людських дій, їй важливо знати, що буде потім.

Яніна Душейко говорить про тимчасовість людського життя. Цим письменниця вказує на одну з проблем сьогодення – небажання думати про майбутнє планети. Вона твердо переконана, що люди "не мають права забивати живі Створіння!" [11: 18] і розпоряджатися природними ресурсами бездумно. Ліс для пані Душейко – її природний простір. Вона відчуває себе його охоронцем і глядачем природи. У романі О. Токарчук людина – це не тільки "відвідувач лісу, але і сам ліс постає метафоричним образом людини" [22: 254]. Вони не можуть бути віддаленими один від одного чи існувати через протиставлення людина /природа. Лише в єднанні з природою людина може віднайти себе.

Тривожність Плоскогір'я контрастує зі спокоєм Чехії, за якою спостерігає Яніна: "З'являвся кордон, а за ним ця чудова, лагідна країна. Усе там осяяне Сонцем, позолочене світлом. Біля підніжжя Столових гір, <...> в загонах біля хат пасуться Олені й Муфлони; до комбайнів прив'язують дзвоники, щоб легенько відлякувати й відганяти на безпечну відстань Зайченят, які гасають у житті. Люди не поспішають і не змагаються між собою в усьому. Не женуться за химерами. Їм подобається жити так, як є, радіти тому, що вони мають" [11: 23]. Тварини та люди рівні й вільні в цій країні, людина не прагне лише домінувати та споживати. Своїм завданням вони (люди) бачать забезпечити світ природи та істот, які живуть у ньому. Пані Душейко пояснює таку позицію особливостями державної політики: "Держава перестала бути кайданами, щоденним тягарем і допомагає людям втілити їхні мрії й сподівання. А Людина не може бути якимсь гвинтиком у системі, виконувати функцію, вона – вільна" [11: 23]. Можливість перебувати на свободі дає людині

нову площину розуміння світу, у якому тварині надано можливість не бути утисненою та пригніченою людиною. Яніна переконана, що "про країну свідчать її Тварини. Ставлення до Тварин. Якщо люди поведуться по-звірячому із Тваринами, то не допоможе їм жодна демократія й узагалі нічого" [11: 28]. Розуміння світу природи має йти від підсвідомого рівня, а не з боку споживацьких вподобань людства. Крім того, пані Душейко міркує про поведінку людей з позиції релігії: "Бог створив Людину Щасливою й Багатою. Але підлість перетворила невинних на бідняків" [11: 26], яких задовольняє антропоцентричне розуміння світу та небажання помічати життя навколо.

Яніна сприймає не-людей "сильними й розумними. Ми навіть не уявляємо собі, наскільки" [11: 21], тому вона відчуває "величезний сум, нескінченну жалобу за кожною мертвою Твариною" [11: 28]. Щоб уникнути такого болю, Яніна воліла б розуміти мову тварин, щоб попереджати їх про небезпеку: "Не наближайтеся сюди. Цей харч несе смерть. Обходьте амвони здалеку, з них до вас не звернуться із жодним євангелієм, не почуєте звідти доброго слова, не обіцятимуть вам спасіння після смерті, не змилюються над вашою бідною душею, бо немає у вас душі. Не вбачатимуть у вас ближніх, не благословлять вас" [11: 29]. О. Токарчук заперечує традиційне декартівське розуміння тварин, в основі якого – погляд на не-людину як на бездушну істоту без відчуттів. Через це жорстокість людини до тварини – безкарна, "злочин визнано чимось природним, він став узвичаєним" [11: 29]. Авторка пише про проблему сьогодення, про негуманність людини, її небажання визнавати за собою не найвищу ієрархічну сходинку. Хоча в сучасному світі все частіше люди переоцінюють свої погляди на статус не-людини в їхньому житті, що ніби

вже зрозуміли пересторогу О. Токарчук: "коли їх убивають, і вони помирають в страху <...> тоді ми прирікаємо їх на пекло, й увесь світ стає пеклом. Невже люди цього не бачать? Невже не можуть збагнути розумом того, що виходить поза їхнє дріб'язкове самолюбство? Обов'язком Людини щодо тварин є довести їх – у наступних життях – до Визволення. Усі ми йдемо в одному напрямку, від розпачу до волі, від ритуалу до вільного вибору" [11: 30]). Людина – відповідальна за своє ставлення до природного світу.

Яніна прагне пояснити людям, що вони мають зобов'язання перед тваринами. Вони мають диким тваринам "допомогти вижити, а свійським – віддячити за їхню любов і лагідність, бо ці істоти дають нам незрівнянно більше, ніж отримують від нас" [11: 30]. У творі на прикладі більшості образів авторка репрезентує "повсякденне" бачення не-людей, яких важко зрозуміти Яніні: "масове забивання, жорстоке, байдуже, механічне, без будь-яких докорів сумління, без щонайменших рефлексій, якими начебто сповнені всі ці філософії й теології. Який же це світ, де нормою стали вбивство й біль? Що з нами не так?" [11: 30]. Пані Душейко хоче зрозуміти причину жорстокості людини, її внутрішні почуття. Узвичаєне розуміння світу не дає змоги людям розгледіти у тварині не підлеглу істоту, а не-людину, яка теж має свої почуття. Її світогляд кардинально відмінний від усталеного бачення. Яніна бачить тварин Іншими за людей: "Вони навіть більше схожі на людей, ніж люди. Мудріші, веселіші, чуйніші... А людям здається, наче із Тваринами можна зробити що завгодно, що вони, як речі" [11: 55].

Інакшість Яніни дає змогу побачити рівноцінність усіх істот на Землі та життя людей із тваринам в ролі партнерів. Вона вбачає в навколишньому просторі ІНШИЙ світ, який формується свідомими людьми,

котрі його населяють і створюють: "Тепер я живу на станції Ентомологів на узліссі Біловезької Пущі, і відколи мені покращало, намагаюся щодня робити свій невеликий обхід. <...> Мурашки глибоко в мурашнику притуляються одна до одної, утворюючи таким чином великий клубок, і так сплять до весни. Як би мені хотілося, щоб люди теж так довіряли одне одному" [11: 74]. Відтак людям потрібно багато чому навчитися в природи, щоб самим стати кращими.

Як бачимо, авторка твору постулює думку Яніни Душейко про людську сутність, сучасне розуміння традиційних цінностей, що "вимагають переосмислення" [15: 142]. А. Рейтер зауважує, що О. Токарчук "змалювала реальне ставлення до тварин: люди їдять не м'ясо тварин, а самих тварин" [20: 37]. Водночас О. Палій зазначає, що "відокремлення людини і природи призвело до ситуації, коли існування всієї біосфери, усіх живих істот знаходиться в небезпеці. Літературна творчість, враховуючи силу художнього слова, може сприяти розвитку стосунків людини з природою та виходу з екологічної кризи" [7: 361–362].

Ольга Токарчук у творі зауважує, що відповідальність людей перед тваринами має бути, адже кожен повинен розуміти трагічність наслідків власних дій на майбутнє всієї планети.

Висновки й перспективи дослідження. У романі "Веди свій плут понад кістками мертвих" авторка критикує традиційне споживацьке світорозуміння та бездумні вбивства тварин. Письменниця репрезентує "інакші стосунки між людиною і твариною" [22: 256], у яких природа постає мовчазним союзником у "помсті тварин" [11: 47]. Такий ракурс сюжету дає змогу трансформувати традиційний погляд людино-тваринної взаємодії, оскільки

головний персонаж (Яніна Душейко) перебуває у фізичній взаємодії з природою. Тим самим авторка відходить від людського превалювання та антропоцентричного розуміння світу.

Образ Яніни Душейко у творі "Веди свій плуг понад кістками мертвих" – приклад відмови від сучасного життя й пошуку себе через повернення до світу природи. Найціннішим у житті для неї є спілкування з живим світом. Головний персонаж розуміє, що життя на Землі побудоване на складних зв'язках людини з навколишнім середовищем, тому пані Душейко прагне донести людству, що воно частина природи, яка не просто поряд, але й потерпає від людини. Нині кожному варто замислитися про наслідки власної поведінки. Її розуміння світу відповідає постгуманістичній екологічній думці й показує можливість побудови зв'язків зі світом природи, а не кордонів. Крім того, образ Яніни можна інтерпретувати як заклик до людей стати на шлях культурного відродження. Саме тому О. Токарчук зображує пані Душейко в образі "антигероя", яка змушена обманювати та "мстити", щоби змусити інших людей подивитися на світ під іншим кутом зору. З огляду на зазначене вище основними рисами екоцентричної філософії є: надання природі "голосу"; заперечення порушення людьми симбіотичної єдності з природою та небажання людей "розуміти" природний світ; прагнення відновити зв'язок із природою, яка вже не є "священною" для людей; опротестовування статусу вищості людини; розуміння свого виду як однієї зі складових життя на Землі.

Перспективи вивчення заявленої проблеми вбачаємо в окресленні нового світогляду людини за матеріалами інших літературних творів, що дасть змогу тварині мати

захист і не бути підпорядкованою людині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Брега Л. Хронотоп дороги (мандрівки) в системі просторових координат буття героїні (у творах О. Токарчук). URL: <https://zounb.zp.ua/sites/default/files/pdf/2019/book/tokarchuk/ot.pdf>. (дата звернення: 11.09.2020).
2. Горболіс Л. Екокритичні виміри української літератури: доцільність і прийнятність застосування (на прикладі "Лісової пісні" Лесі Українки) [Текст]. *Філологічні трактати*. 2011. Т. 3, № 3. С. 5–10.
3. Довбуш О. Літературні спроби налагодження спілкування з природою: погляд екокритика. URL: <https://conferences.lnu.edu.ua/index.php/communicatio/communication-2018/rt/printerFriendly/53/0>. (дата звернення: 11.09.2020).
4. Лавринович Л. Художня інтерпретація ідеї часопростору в романі О. Токарчук "Prawiek i inne casy". *Наукові записки. Серія "Філологічна"*. Острог: Вид-во Національного університету "Острозька академія", 2012. Вип. 28. С. 128–139.
5. Маценка С. Література як культурна екологія. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Серія: Філологія. Літературознавство. 2016. Т. 271. Вип. 259. С. 24–29.
6. Мохначева О. Ключевые приемы создания художественной реальности в экологическом романе нового типа "Веди свой плуг над костями мертвых". *Література світу: поетика, ментальність і духовність*. 2020. Випуск 14. С. 137–145.
7. Палій О. Екологічний постмодернізм у чеській прозі (роман Мілоша Урбана "Водяник"). *Компаративні дослідження*

слов'янських мов і літератур. 2014. Випуск 24. С. 356–362.

8. Статкевич Л. Теоретико-методологічні форманти сучасної екокритики. URL:

<https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/9095>. (дата звернення: 11.09.2020).

9. Сухенко І. Екокритика: до проблеми становлення екокритичних досліджень. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/ekokritichni-orientiri-na-suchasnomu-etapi-literaturoznav-chih-doslidzhen-problema-viznachennya>

(дата звернення: 11.09.2020).

10. Ткачук М. Людина і природа в українській літературі крізь призму екокритики. URL:

<https://dyvoslovo.com.ua/wp-content/uploads/2016/02/13-0611.pdf>. (дата звернення: 11.09.2020).

11. Токарчук О. Веди свій плуг понад кістками мертвих: Роман / пер. з пол. Б. Антоняк. Львів: Урбіно. 2011. 240 с.

12. Шульгун М. Ідентичність постмодерної людини: Фланер у сучасному травелозі та романі-подорожі (Патрік Модіано Одного разу вночі, Ольга Токарчук Бігуни). *Слово і час*. (12), С. 83–89.

13. Яковенко І. Екокритичне прочитання поезій та есеїстки Еліс Уокер. URL:

<http://litstudies.chdu.edu.ua/article/view/84258/79770>. (дата звернення: 11.09.2020).

14. Ashford, J. Ecocritical theology: neo-pastoral themes in American fiction from 1960 to the present. McFarland & Company, Inc., Publishers, 2012. 208 с.

15. Godun, C. Od Biegunów do Prowadź swój plóg przez kości umarłych– kilka uwag dotyczących recepcji fabularnego świata Olgi Tokarczuk w Rumunii. URL: <https://journals.us.edu.pl/index.php/PPol/article/view/9554/7386>. (дата звернення: 11.09.2020).

16. Lejman, J. Etyka zwierząt w świetle idei zrównoważonego rozwoju (szkic filozoficzno kulturowy) "Problemy Ekorozwoju", nr 2, s. 99–105, str. 99. URL:

<http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.baztech-article-BPL2-0007-0017>. (дата звернення: 11.09.2020).

17. Lindholdt P. Explorations in Ecocriticism. Advocacy, Bioreginalism, and Visual Design. Published by Lexington Books, 2015. 246 с.

18. Moroz, A. Czy człowiek występujący w obronie przyrody przed drugim człowiekiem to nestbeschmutzer? Wokół powieści Olgi Tokarczuk Prowadź swój plóg przez kości umarłych. URL: <https://www.ceeol.com/search/previewpdf?id=872660>. (дата звернення: 11.09.2020).

19. Murphy P. Ecocritical explorations in literary and cultural studies: fences, boundaries, and fields. Lexington Books, 2009. 230 с.

20. Rejter, A. Literatura wobec dyskursu posthumanizmu. Na przykładzie prozy Olgi Tokarczuk. URL: <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=584960>. (дата звернення: 11.09.2020).

21. Tanusevska, L. Tłumaczenie tłumaczenia (czyli William Blake w powieści ci Olgi Tokarczuk). URL: <https://www.journals.us.edu.pl/index.php/PPol/article/view/9547/7379>. (дата звернення: 11.09.2020).

22. Wojcik-Dudek, M. Zwierzęta a dydaktyka literatury. Wokół szkolnej lektury powieści Olgi Tokarczuk Prowadź swój plóg przez kości umarłych. URL: <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=240892>. (дата звернення: 11.09.2020).

REFERENCES (TRANSLATED &TRANSLITERATED)

1. Breha L. Khronotop dorohy (mandrivky) v systemi prostorovykh koordynat buttya heroyini (u tvorakh O.Tokarchuk) [Chronotope of the road

- (journey) in the system of spatial coordinates of the heroine's existence (in the works of O. Tokarchuk)]. URL: <https://zounb.zp.ua/sites/default/files/pdf/2019/book/tokarchuk/ot.pdf>. (data zvernennia: 11.09.2020). [in Ukrainian].
2. Horbolis, L. (2011). Ekokrytychni vymiry ukrayins'koyi literatury: dotsil'nist' i pryynyatnist' zastosuvannya (na prykladi "Lisovoyi pisni" Lesi Ukrayinky) [Tekst] [Ecocritical dimensions of Ukrainian literature: expediency and acceptability of application (on the example of Lesya Ukrainka's "Forest Song")] [Text]. *Filolohichni traktaty*. T.3, №3. S. 5–10. [in Ukrainian].
3. Dovbush O. Literaturni sproby nalahodzhennya spilkuvannya z pryrodoyu: pohlyad ekokrytyka [Literary attempts to establish communication with nature: the view of eco-criticism]. URL: <https://conferences.lnu.edu.ua/index.php/communicatio/communication-2018/rt/prinFRIENDLY/53/0>. (data zvernennia: 11.09.2020). [in Ukrainian].
4. Lavrynovych L. (2012). Khudozhnya interpretatsiya ideyi chasoprostoru v romani O. Tokarchuk "Prawiek I inne crasy" [Artistic interpretation of the idea of space-time in O. Tokarchuk's novel "Prawiek I inne crasy"]. *Naukovi zapysky. Seriya "Filolohichna"*. Ostroh: Vyd-vo Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya". Vyp. 28. S. 128–139. [in Ukrainian].
5. Matsenka S. (2016). Literatura yak kul'turna ekolohiya [Literature as a cultural ecology]. *Naukovi pratsi [Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylyans'ka akademiya"]*. Seriya: Filolohiya. *Literaturoznavstvo*. T. 271, Vyp. 259. S. 24–29. [in Ukrainian].
6. Mokhnacheva O. (2020). Klyuchevye pryemy sozdannya khudozhestvennoy real'nosti v ékologicheskoy romane novoho typu "Vedy svoi pluh nad kostyamy mertvykh" Ol'hy Tokarchuk [Key Techniques for Creating Artistic Reality in Olga Tokarchuk's New Type of Ecological Novel "Drive Your Plow Over the Bones of the Dead"] *Literatura svitu: poetyka, mental'nist' i dukhovnist'*. Vypusk 14. S. 137–145; 140. [in Ukrainian].
7. Paliy O. (2014). Ekologichnyy postmodernizm u ches'kiy prozi (roman Milosha Urbana "Vodyanyk") [Ecological postmodernism in Czech prose (Miloš Urban's novel "Water")]. *Komparatyvni doslidzhennya slov'yans'kykh mov i literatur*. Vypusk 24. S. 356–362 [in Ukrainian].
8. Statkevych L. Teoretyko-metodolohichni formanty suchasnoyi ekokrytyky [Theoretical and methodological forms of modern eco-criticism]. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/9095>. (data zvernennia: 11.09.2020). [in Ukrainian].
9. Sukhenko I. Ekokrytyka: do problemy stanovlennya ekokrytychnykh doslidzen' [Ecocriticism: to the problem of formation of ecocritical research]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekokritichni-orientiri-na-suchasnomu-etapiliteraturoznachih-doslidzen-problema-viznachennya>. (data zvernennia: 11.09.2020). [in Ukrainian].
10. Tkachuk M. Lyudyna i pryroda v ukrayins'kiy literaturi kriz' pryzmu ekokrytyky [Man and nature in Ukrainian literature through the prism of eco-criticism]. URL: <https://dyvoslovo.com.ua/wp-content/uploads/2016/02/13-0611.pdf>. (data zvernennia: 11.09.2020). [in Ukrainian].
11. Tokarchuk O. (2011). Vedy sviy pluh ponad kistkamy mertvykh: Roman [Tokarchuk O. (2011). Drive your plow over the bones of the dead: Novel] / per. z pol. B. Antonyak. L'viv: Urbino. 240 s. [in Ukrainian].
12. Shul'hun M. (2016). Identychnist' postmodernoyi lyudyny: Flaner u suchasnomu travelozhi ta romani-podorozhi (Patrik Modiano

Oдного razu vnochi, Ol'ha Tokarchuk Bihuny) [The Identity of the Postmodern Man: Flanner in Modern Travelogue and Travel Novel (Patrick Modiano Once Upon a Night, Olga Tokarchuk Runners)]. *Slovo i chas*. (12), S. 83–89. [in Ukrainian].

13. Yakovenko I. Ekokrytyczne prochyttannya poezii ta eseyistky Elis Uoker [Ecocritical reading of poetry and essayist Alice Walker]. URL: <http://litstudies.chdu.edu.ua/article/view/84258/79770>. (data zvernennia: 11.09.2020). [in Ukrainian].

14. Ashford J. (2012). Ecocritical theology: neo-pastoral themes in American fiction from 1960 to the present. McFarland & Company, Inc., Publishers [in English]. 208 s.

15. Godun C. Od Biegunów do Prowadź swój pług przez kości umarłych – kilka uwag dotyczących recepcji fabularnego świata Olgi Tokarczuk w Rumunii [From Biegunów to Drive your plow through the bones of the dead – a few remarks on the reception of Olga Tokarczuk's fictional world in Romania]. URL: <https://journals.us.edu.pl/index.php/PPol/article/view/9554/7386> (data zvernennia: 11.09.2020). [in Poland].

16. Lejman J. Etyka zwierząt w świetle idei zrównoważonego rozwoju (szkic filozoficzno kulturowy) [Animal ethics in the light of the idea of sustainable development (philosophical and cultural sketch)]. "Problemy Ekorozwoju", nr 2, s. 99–105, p. 99. URL: <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.baztech-article-BPL2-0007-0017> (data zvernennia: 11.09.2020). [in Poland].

17. Lindholdt P. (2015). Explorations in Ecocriticism. Advocacy, Bioregionalism, and Visual Design. Published by Lexington Books [in English]. 246 s.

18. Moroz A. Czy człowiek występujący w obronie przyrody przed drugim człowiekiem to nestbeschmutzer? Wokół powieści Olgi Tokarczuk Prowadź swój pług przez kości umarłych [Is the man defending the environment against another man a nestbeschmutzer? Around Olga Tokarczuk's novel A dead man is driving his plow through the bone]. URL:

<https://www.ceeol.com/search/previewpdf?id=872660> (data zvernennia: 11.09.2020). [in Poland].

19. Murphy P. (2009). Ecocritical explorations in literary and cultural studies: fences, boundaries, and fields/ Patrick D. Murphy. Lexington Books [in English]. 230 s.

20. Rejter A. Literatura wobec dyskursu posthumanizmu. Na przykładzie prozy Olgi Tokarczuk. Język Artystyczny [Literature and the discourse of posthumanism. Based on the prose of Olga Tokarczuk. Artistic language]. URL:

<https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=584960> (data zvernennia: 11.09.2020). [in Poland].

21. Tanusevska L. Tłumaczenie tłumaczenia (czyli William Blake w powieści Olgi Tokarczuk) [Translation of the translation (i.e. William Blake in Olga Tokarczuk's novel)]. URL: <https://journals.us.edu.pl/index.php/PPol/article/view/9547/7379> (data zvernennia: 11.09.2020). [in Poland].

22. Wojcik-Dudek M. Zwierzęta a dydaktyka literatury. Wokół szkolnej lektury powieści Olgi Tokarczuk Prowadź swój pług przez kości umarłych [Animals and didactics of literature. Around the school reading of Olga Tokarczuk's novel Drive your plow through the bones of the dead]. URL: <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=240892> (data zvernennia: 11.09.2020). [in Poland].

Стаття надійшла до редколегії: 25.11.2020

Схвалено до друку: 24.12.2020